

INFO CBBiH

U ovom broju:

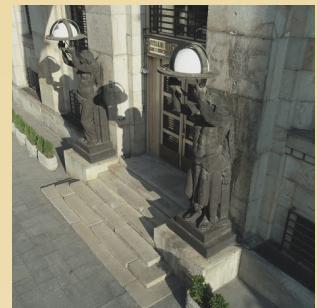
KONFERENCIJOM „BUDUĆNOST GOTOVOG NOVCA“ OBILJEŽENO
20 GODINA OD PUŠTANJA
KONVERTIBILNE MARKE U
OPTJECAJ

TEHNIČKA POMOĆ ODJELJENJU
TREZORA CBBiH

PLATNI SUSTAVI: STALNA
UNAPREĐENJA OMOGUĆAVAJU
TRANSPARENTNIJE I SIGURNIJE
POSLOVANJE

KAKO PREPOZNATI CYBER NAPAD

FINANSIJSKA PISMENOST I
INKLUZIJA KAO NOVI ZADACI
SREDIŠNJIH BANAKA

NOVGODIŠNJE DRUŽENJE S
NOVINARIMA BH. MEDIJA

Izdavač: Centralna banka Bosne i Hercegovine;
Adresa: Maršala Tita 25, 71000 Sarajevo

Priprema: Služba za odnose sa javnošću

Prevod tekstova na engleski jezik: Služba za odnose sa javnošću

Lektura (jezici bh. naroda i engleski jezik): Služba za publikacije i biblioteku i
Služba za protokol i prevođenje

Web stranica: <http://www.cbbh.ba>
E-mail: pr@cbbh.ba
kontakt telefon: (033) 278 123

KONFERENCIJOM „BUDUĆNOST GOTOVOG NOVCA“ OBILJEŽENO 20 GODINA OD PUŠTANJA KONVERTIBILNE MARKE U OPTJECAJ

U Sarajevu je 15. 11. 2018. godine, održana međunarodna konferencija pod nazivom „Budućnost gotovog novca“, a koju je povodom 20. obljetnice uvođenja konvertibilne marke kao zakonitog sredstva plaćanja u Bosni i Hercegovini organizirala Centralna banka Bosne i Hercegovine (CBBiH) u suradnji s Američkom agencijom za međunarodni razvoj (United States Agency for International Development USAID).

Konferencija, na kojoj su sudjelovali eminentni stručnjaci iz Austrije, Albanije, Bugarske, Makedonije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine, ponudila je zanimljive diskusije o temi gotovinskih i bezgotovinskih plaćanja, digitalizacije i fintecha, te je ukazala na činjenicu da je i pored značajnog tehnološkog napretka u finansijskom posredovanju, od 2007. godine na ovom prisutan trend kontinuiranog povećanja gotovine u optjecaju, a što se smatra izravnom posljedicom globalne finansijske krize.

U svom govoru, guverner CBBiH dr. Senad Softić istaknuo je da je konvertibilna marka poslije 20 godina postojanja u potpunosti opravdala svoje uvođenje, te da je u tom razdoblju Bosna i Hercegovina uživala izuzetnu finansijsku stabilnost i nisku inflaciju. „Jedan dio posla smo odradili, postavili smo

pouzdan i čvrst okvir, sada je na svima nama, ne samo CBBiH nego i na izvršnoj vlasti, da provedemo strukturne reforme da bismo ubrzali gospodarski rast, smanjili nezaposlenost i povećali standard građana Bosne i Hercegovine“, rekao je guverner Softić.

Zamjenik direktora Međunarodnog monetarnog fonda(MMF) za Evropu Jörg Decressin, u obraćanju je rekao da je pitanje digitalnih plaćanja već sazrelo te ona nude razne alternative gotovini. „Ipak, kako god privlačno zvučalo, društvo bez gotovine, ili s manje gotovine, je do sada ostalo nedostizno. Ali, stvari bi mogle da se promijene. Inovacije fintecha moguće bi pružati sve više mogućnosti koje pogoduju digitalnim plaćanjima“, rekao je Decressin, dodavši da bi se središnje banke trebale suočiti s izazovima koje pred njih stavljuju privatne digitalne valute i kriptoaktiva.

Vodeća ekonomistica CBBiH dr. Belma Čolaković istaknula je da oslanjanje isključivo na visinu registrirane/legalne ekonomske aktivnosti u zemlji može rezultirati neadekvatno formuliranim ekonomskim politikama, te da se s rastom značaja fintecha dodatno komplicira procjena stvarne potražnje za novcem, a samim time i mjerjenje ekonomske aktivnosti u zemlji.

Kad je riječ o dobu digitalizacije u finansijskome sektoru, veliki utjecaj digitalnih tehnologija na bankarstvo je nešto što se već događa, s velikim potencijalom za daljnji rast. Neki od sudionika konferencije predviđaju da će u razvijenim zemljama bankarsko poslovanje s građanstvom biti skoro potpuno automatizirano do 2020. godine, te da će automatizacija bankama pomoći da u određenim sektorima svoga poslovanja smanje troškove 30-40%.

U zaključku konferencije ocijenjeno je da će i regulatori morati mijenjati svoj pristup, odnosno prilagoditi okvir u kojem posluju, da bi pratili događanja na tržištu. U pogledu kriptovaluta, spomenuto je da su one aktiva i investicija visokog rizika, a ne novac u klasičnom smislu koji u osnovi ima neku obvezu.

MEĐUNARODNA KONFERENCIJA U SARAJEVU: DA LI JE MOGUĆA BUDUĆNOST BEZ GOTOVINE

Međunarodnu konferenciju koju su 15. 11. 2018. godine u Sarajevu pod nazivom „Budućnost gotovine“ organizirali Centralna banka Bosne i Hercegovine (CBBiH) i Američka agencija za međunarodni razvoj (United States Agency for International Development, USAID), otvorio je guverner CBBiH dr. Senad Softić.

Zaželivši dobrodošlicu svima koji su nazočili konferenciji, guverner Softić obrazložio je zbog čega je konferencija dobila naziv „Budućnost gotovine“.

„Prvo, prije dvadeset godina smo izdali vlastite novčanice konveribilne marke. Mislimo da je nakon prošlogodišnje proslave 20. obljetnice Centralne banke Bosne i Hercegovine, prikladno obilježiti i ovaj događaj. Drugo, mi živimo u eri

brzih promjena u financijama. Izazova je puno i digitalizacija financija i fintecha postavlja pitanje da li je život moguć bez novčanica i kovanica”, rekao je guverner.

Imajući u vidu globalnu finansijsku krizu, a posebice eksponencijalnu digitalizaciju financija, neki predviđaju brzi nestanak novčanica. Novčanice se generalno smatraju nepraktičnim, skupim i staromodnim načinom plaćanja.

Obrazlažući da li trebamo napustiti novčanice, guverner je podsjetio kako postoje mišljenja da bi trebalo ukidati novčanice velikih denominacija jer se uglavnom koriste za ilegalne aktivnosti. S razvojem fintecha i brzom ekspanzijom elektronskog novca, pojedinci predviđaju da čak ni male novčanice nisu potrebne.

Dakle, da li imamo situaciju da novčanice nestaju? „Ne vjerujem u to!”, istaknuo je guverner citirajući navode iz publikacije Europske središnje banke (ECB) prema kojima rezultati istraživanja pokazuju da je u 2016. godini gotovina dominantan instrument plaćanja na prodajnim mjestima. U pogledu broja, 79% svih transakcija je izvršeno korištenjem gotovine, što čini 54% ukupne vrijednosti svih plaćanja.

Stvari su se možda, prema riječima guvenera, promijenile u posljednje dvije godine, ali je gotovina još uvijek „živa i zdrava“ u mnogim zemljama, osobito u regiji, iz različitih razloga.

„Istina, neke zemlje poput Švedske i Norveške brzo se kreću ka bezgotovinskom društvu. Međutim, u nekoliko odabranih zemalja potražnja za gotovinom povećana je sa 7% na 9% BDP-a od 2000. godine. Globalni brojevi otkrivaju da će u doglednoj budućnosti gotovina i dalje biti s nama“ istaknuo je guverner Softić.

Drugo pitanje je kako će središnje banke reagirati na sve promjene u financiranju. Donedavno smo imali situaciju da su “stare” finansijske kompanije, banke, kupovale tehnološka rješenja od tehnoloških kompanija. Sada imamo situaciju da tech kompanije prodaju finansijske proizvode.

Na primjer, nova Direktiva 2 u platnom prometu koju je izdala Europska unija otvara tržište prema radikalnim promjenama u platnom sustavu. To je razlog zbog kojeg je fintech označen kao tehnologija koja „remeti“ (disruptive technology), pojasnio

je guverner, dodavši da postoji brojna literatura o ovoj temi, ali da je za CBBiH glavno pitanje to kako te novine središnje banke trebaju regulirati. Za sada ne postoji neki konačni odgovor o tome kako regulirati ovo područje.

Čini se da se većina slaže da blockchain tehnologija ima puno potencijala, ali nije jasno kada će uporaba te tehnologije na dnevnoj osnovi postati funkcionalna i učinkovita. Visoka potrošnja električne energije je jedna od prepreka za širu upotrebu blokchaina. Postoji oko 2.000 kriptovaluta, a većina najvećih međunarodnih komercijalnih banaka iskorištava opcije komercijalne upotrebe blockchain tehnologija.

Mora se napomenuti da su blockchain i kriptovalute već proizvele pozitivne posljedice u drugim područjima. Na primjer, pojedinci i poduzeća u eurozoni će moći da transferiraju novac između sebe u nekoliko sekundi, bez obzira na radno vrijeme njihove lokalne banke. Ovo je važna stvar i CBBiH će, kako je kazao guverner, pratiti razvoj događaja.

„Moja posljednja napomena je ta da želim ukazati na sve veću zabrinutost koja je zajednička za sve, to je cyber sigurnost. Uz sve veću međuovisnost i međusobno povezivanje institucija, uključujući i središnje banke, posljedice potencijalnog cyber napada za stabilnost finansijskog sustava rastu. Svi se sjećamo nedavnih cyber napada na poslovne i središnje banke. Kao što sam već spomenuo, mi smo u CBBiH veoma ponosni na 20 godina naše institucije i izdavanje KM novčanica. Svi radimo naporno da zadržimo svoj kredibilitet i branimo principе valutnog odbora koji nas je dobro služio u prošlosti. Nastaviti ćemo to raditi i u budućnosti“, kazao je guverner Softić.

Međutim, dodao je, moramo biti svjesni da prijetnje valutnom odboru ne dolaze samo od onih koji zagovaraju drugaćija rješenja, već i od anonimnih hakera čiji je isključivi cilj krađa novca. Posljedice obje vrste napada mogu biti negativne za nas.

Zaključujući uvodno obraćanje na konferenciji, guverner je zahvalio USAID i suradnicima u okviru FINRA projekta na pomoći u organiziranju konferencije, ali i Međunarodnom monetarnom fondu (MMF) na stalnoj podršci reformi u BiH i tehničkoj pomoći u procesu izgradnje sopstvenih kapaciteta za odgovor na buduće izazove.

TEHNIČKA POMOĆ ODJELJENJU TREZORA CBBiH

U razdoblju od travnja do studenoga 2018. godine za potrebe Odjeljenje trezora realizirane su tehničke pomoći u cilju educiraja za proces uvođenja uvjeta za redistribuciju gotovog novca konvertibilne marke (KM) u Bosni i Hercegovini i propisivanju minimalnih standarda za ručnu i strojnu obradu

novčanica KM. Navedene aktivnosti su, na inicijativu Odjeljenja trezora, planirane Strateškim planom Centralne banke Bosne i Hercegovine (CBBiH) za razdoblje 2016-2021. godine i odnose se na osposobljavanje za primjenu pravne regulative sukladno praksama Europske središnje banke (ECB) vezane za rad s gotovim novcem.

Propisivanje uvjeta za redistribuciju gotovog novca podrazumijeva da obveznici mogu redistribuirati novčanice i kovani novac putem isplatnih bankomata ili drugih uređaja kojima rukuju klijenti samo ako su novčanice i kovani novac obrađeni postupkom provjere autentičnosti i podobnosti za dalji promet pomoću uređaja za sortiranje koji su prošli provjeru rada u Centralnoj banci. Također, novčanice i kovani novac čija je autentičnost provjerena ručno može putem

šaltera redistribuirati samo ospozobljeni djelatnik obveznika koji je prošao obuku za postupak provjere autentičnosti novčanica i kovanog novca u Centralnoj banci.

Ovim postupkom utvrdili bi se i minimalni standardi za strojno i ručno sortiranje novčanica konvertibilne marke radi odvajanja novčanica dobre kvalitete podobnih za optjecaj od pohabanih i oštećenih novčanica koje su nepodobne za optjecaj, što bi svakako ujednačilo i poboljšalo sortiranje novčanica u komercijalnim bankama. Također, ovim postupkom bi se utvrdile i tehničke procedure za provjeru rada uređaja za postupak provjere autentičnosti i podobnosti novčanica i kovanog novca za dalji promet.

Priprema za propisivanje ovih obveza podrazumijeva veliki broj složenih aktivnosti i novih poslova za čiju provedbu je neophodna tehnička pomoć središnjih banaka koje su propisale i primijenile navedenu regulativu.

U razdoblju travanj-srpanj 2018. godine, putem FINRA projekta Američke agencije za međunarodni razvoj (United States Agency for International Development – USAID), realizirane su aktivnosti vezane za tehničku pomoć Hrvatske narodne banke (HNB) koja je prihvatile da pruži tehničku pomoć u oblasti upravljanja gotovinom, a nakon što je Odjeljenje trezora detaljno predstavilo potrebe u ovom procesu. U okviru projekta realizirana su dva dolaska eksperala HNB-a u CBBiH i jedan odlazak službenika CBBiH u HNB. Prilikom prvog dolaska eksperala HNB (od 23. do 25. travnja 2018. godine) obrađene su teme o minimalnim standardima za strojno i ručno sortiranje novčanica i kovanog novca u smislu obuke za rad s spektrodezintometrom i metodologijom mjerjenja zaprljanosti na manjem uzorku novčanica. Kod drugog dolaska eksperata HNB (od 23. do 25. svibnja 2018. godine) obrađene su teme vezane uz njihov „Nacionalni program obuke“ – edukaciju djelatnika kreditnih institucija i ostalih institucija za postupak provjere autentičnosti novčanica i kovanog novca. Eksperti HNB su detaljno predstavili dokumentaciju i prezentacije koje koriste pri obuci, kao i model obuke kojim su obučili veliki broj djelatnika banaka. U trećem dijelu djelatnici Odjeljenja trezora CBBiH su posjetili Direkciju trezora (od 10. do 13. srpnja 2018. godine) kojom prilikom su razmotrena dodatna tehnička pitanja koja su proistekla iz aktivnosti koje su se provodile na osnovi uputa eksperata HNB. Direkcija trezora HNB je detaljno prezentirala svoju organizaciju i rad, uključujući aktivnosti

koje provodi vezano za proces redistribucije gotovog novca kuna i lipa.

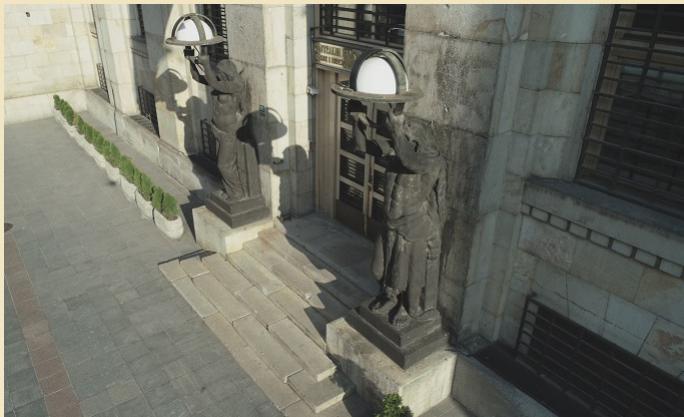
U razdoblju od 4. do 5. lipnja 2018. godine djelatnici Odjeljenja trezora i nadležni viceguverner obavili su radnu posjetu Narodnoj banci Srbije (NBS), Sektoru za poslovanje s gotovim novcem, u cilju razmjene iskustava iz ove oblasti, kao i uvida u poslovne prakse NBS kada je u pitanju poslovanje s gotovim novcem. Tijekom posjeta detaljno je razgovarano o procesima koji se odnose na uspostavljanje uvjeta za redistribuciju gotovog novca i niz aktivnosti koje je provela NBS u cilju uspostavljanja ovog sustava. Predviđen je način testiranja i licenciranja uređaja za ispitivanje autentičnosti i podobnosti novčanica i kovanica, princip obuke djelatnika banaka u pogledu prepoznavanja autentičnosti novčanica i kovanog novca, način određivanja parametara za ručno i strojno sortiranje novčanica i kovanica te razgovarano i o drugim temama koje su bile od interesa.

Na temelju dogovorenih tehničkih pomoći Banke Nizozemske, u listopadu 2018. godine u CBBiH su boravili eksperti Banke Nizozemske kako bi bio načinjen uvid u postojeće stanje upravljanja gotovim novcem u CBBiH i sve relevantne informacije za nastavak ovih aktivnosti.

Eksperti Banke Nizozemske su održali prezentaciju predstavnicima Odjeljenja trezora koja se odnosila na način organiziranja rada s gotovinom, mogućnostima unapređenja rada, softverskim rješenjima u radu s gotovim novcem, uređajima za sortiranje novčanica te modelima obuke za djelatnike banaka. Predstavnici Odjeljenja trezora su ekspertima prezentirali organizaciju rada s gotovim novcem u BiH, poslove vještačenja unutar CBBiH te iznijeli poduzete aktivnosti na uvođenju minimalnih standarda za strojnu i ručnu obradu novca i stavili na uvid pripremljene novčanice za provjeru rada uređaja. Banka Nizozemske je spremna za nastavak pružanja tehničke pomoći te organiziranje radionica za sve relevantne oblasti u radu s gotovim novcem i poslovima vještačenja sumnjivog novca.

Sve navedene tehničke pomoći su bile veoma korisne u smislu pripremnih aktivnosti koje su provedene i koje se još provode. Planiran je nastavak suradnje s Bankom Nizozemske i HNB i u narednom razdoblju kada će trebati donijeti i implementirati propise vezane za uvođenje uvjeta za redistribuciju gotovog novca KM.

PLATNI SUSTAVI: STALNA UNAPREĐENJA OMOGUĆAVAJU TRANSPARENTNIJE I SIGURNIJE POSLOVANJE

Centralna banka Bosne i Hercegovine (CBBiH) je jedina institucija u Bosni i Hercegovini koja ima nadležnost nad platnim sustavima. CBBiH stalno unapređuje platne sustave pridržavajući se SEPA (Single European Payment Area) i PSD2 (Payment System Directive 2). Promjene u tehnologiji i pravilima platnih sustava su veoma dinamične, te stoga CBBiH kontinuirano radi na izgradnji što snažnijeg i otpornijeg platnog sustava u budućnosti, a koji će, što je više moguće, biti na usluzi domaćoj ekonomiji.

Jedna od aktivnosti koje je CBBiH provodila u proteklom razdoblju je unapređenje uspostavljenih registara. Pored Središnjeg registra kredita (SRK), CBBiH je vodila i Jedinstveni registar transakcijskih računa (JRTR). U cilju unapređenja

platnih ustava, CBBiH je izvršila dogradnju navedenog registra u Jedinstveni registar računa poslovnih subjekata (JRRPS) u BiH. Unaprijeđeni registar, na novoj platformi i s novim funkcionalnostima, počeo je s radom 1. 10. 2018. godine.

Registar vodi CBBiH, dok za točnost i pravodobnost dostavljenih podataka odgovaraju isključivo poslovne banke. Za ovlaštene korisnike, pristup podacima iz JRRPS je omogućen izravno putem interneta. Za sve ostale korisnike omogućen je u formi pojedinačnih izvješća. Distribuciju podataka iz JRRPS, u formi pojedinačnih izvješća, CBBiH i dalje vrši preko organizacijskih jedinica (glavne jedinice i podružnice), na temelju pisanog zahtjeva.

Nekoliko je značajnih novina koje donosi unapređenje registra. Osnovna novina je to što su se u prethodnom registru nalazili samo transakcijski računi, dok se u unaprijeđenom registru nalaze svi računi poslovnih subjekata koji platni promet u Bosni i Hercegovini obavljaju preko računa otvorenih u bankama i CBBiH. Druga novina je što sada, pored CBBiH i entitetskih agencija za bankarstvo, besplatan pristup putem interneta mogu ostvariti i institucije, organi uprave, jedinice lokalne samouprave i poslovne banke. Ova novina navedenim subjektima omogućava stalni pristup potrebnim podacima putem interneta, a što osigurava učinkovitije korištenje u odnosu na pisane zahtjeve. Treća novina je to što je pojedinačna izvješća moguće preuzeti i u podružnicama CBBiH u Brčkom i na Palama, dok se to prije moglo učiniti

samo u glavnim jedinicama u Sarajevu, Banjoj Luci i Mostaru.

Stalan rad na unapređenju platnih sustava donosi promjene i napredak i na drugim poljima. Tako je izvršena dogradnja JRRPS imala izravan učinak i na popis blokiranih računa poslovnih subjekata u BiH, a koji vodi CBBiH. Naime, nakon dogradnje JRRPS, komercijalne banke su ažurirale popis blokiranih računa te je to donijelo dvije promjene u odnosu na prethodno stanje. Prva je u broju poslovnih subjekata koji imaju blokiran najmanje jedan račun, a druga je u ukupnom broju blokiranih računa poslovnih subjekata.

Navedene promjene su još jedan korak ka transparentijem i sigurnijem poslovanju, a s obzirom na brz razvoj ove oblasti, CBBiH u narednom razdoblju nastavlja intenzivne aktivnosti usmjerene na uspostavu još jednoga registra – registra računa fizičkih osoba.

JRRPS bi trebao, prvenstveno, biti od velike koristi poslovnim bankama, poreznim organima, organima uprave, organima za provođenje zakona te ostalim razinama vlasti prilikom aktivnosti otkrivanja finansijskih struktura i transakcija koje kompanije i pojedinci mogu iskoristiti npr. za izbjegavanje plaćanja poreza i pranje novca. Ali, registar pruža informacije i svim pravnim i fizičkim osobama koje su prisiljene naplatu svojih potraživanja tražiti prinudnim putem, preko ovlaštenih institucija.

IZMJENE NA POPISU BLOKIRANIH RAČUNA PRAVNIH SUBJEKATA U BiH

Centralna banka Bosne i Hercegovine (CBBiH) objavila je 1. 11. 2018. godine ažuriran popis blokiranih računa poslovnih subjekata u Bosni i Hercegovini.

Na popisu računa uočljive su dvije razlike u odnosu na brojeve u prethodnom popisu. Navedene razlike su izravni učinak izvršene dogradnje Jedinstvenog registra računa poslovnih subjekata u Bosni i Hercegovini, jer je CBBiH zatražila od poslovnih banaka ažuriranje popisa blokiranih računa.

Prva uočljiva razlika je u broju poslovnih subjekata koji imaju blokiran najmanje jedan račun, koji je sada smanjen u odnosu na ranija izvješća, a posljedica je to ažuriranja podataka od strane poslovnih banaka.

Dругa uočljiva razlika je u ukupnom broju blokiranih računa poslovnih subjekata, koji je sada povećan u odnosu na ranija izvješća, a što je logična posljedica dogradnje Jedinstvenog registra računa poslovnih subjekata u Bosni i Hercegovini u kojem se sada nalaze svi računi poslovnih subjekata, a ne samo transakcijski računi, kako je to bilo prije.

CENTRALNA BANKA
BOSNE I HERCEGOVINE

ЦЕНТРАЛНА БАНКА
БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

JEDINSTVENI REGISTAR RAČUNA U BOSNI I HERCEGOVINI

PS P5. Izvještaj o blokiranim računima u Jedinstvenom registru računa Centralne banke Bosne i Hercegovine

Na dan 01.11.2018. u 08:29

ZBIRNI PODACI

Ukupan broj blokiranih računa:

91999

Ukupan broj firmi koje imaju najmanje jedan blokiran

50483

GUVERNER SOFTIĆ NA KONFERENCIJI BANKE ALBANIJE I LSE

Guverner Centralne banke Bosne i Hercegovine (CBBiH) dr. Senad Softić nazočio je konferenciji Banke Albanije i Londonske škole ekonomije (LSE) pod nazivom „Monetarna politika, ekonomske integracije i „nova normalnost“ koja je 1. 11. 2018. godine održana u Tirani, Albanija.

U okviru završnog panela čiji naslov je bio „Što sve ovo znači za integraciju malih ekonomija?“, guverner Softić je u svom izlaganju istaknuo relevantnost teme konferencije, te dodao da, nakon pada Berlinskog zida, prije tri desetljeća, ulazak naše regije u EU činio se riješenom stvari, nečim što bi se moglo desiti uskoro. Nakon inicijalne prilagodbe osnovama tržišne ekonomije, konvergencija se, relativno i ovisno o državi, brzo odvijala. „No, kao što nam je povijest pokazala, procesi nisu ni jednostavnii niti linearni. Globalna finansijska kriza promjenila je svijet u kojem živimo, posebice za nas, središnje bankare. Kao što su istaknuli naši organizatori u najavi konferencije, vrijeme je da ozbiljno preispitamo protekla iskustva, a pogotovo neke buduće izazove“, kazao je guverner Softić.

U dalnjem izlaganju dao je kratak osvrt na sljedeća pitanja:

- Kakve su posljedice promjena monetarne politike u razvijenim zemljama nakon globalne finansijske krize na CBBiH i na samu BiH?
- Što očekujemo od „normalizacije“ politike i kada očekujemo da će do toga doći?
- Uloga inozemnih tržišta i tržište kapitala,
- O FINTECH-u i vještačkoj inteligenciji i
- Što CBBiH može učiniti na putu BiH ka EU?

Govoreći o posljedicama promjena monetarne politike u razvijenim zemljama nakon globalne finansijske krize na CBBiH i na samu BiH, guverner je rekao kako je BiH mala, otvorena ekonomija, koja nastoji biti dio Europske unije (EU), odnosno eurozone. Pridruživanje EU vjerojatno će biti dugotrajan proces, jer nitko ne očekuje da će države JIE postati članicama EU prije 2025. godine. Nakon što je dao osnovne informacije o monetarnoj politici koju vodi CBBiH, valutnom odboru, guverner Softić je ukazao na činjenicu da CBBiH i sa valutnim odborom igra važnu ulogu u procesu pridruživanja EU i eurozoni, kao i u samoj monetarnoj politici. „To se nije

promjenilo ni kada je riječ o globaloj financijskoj krizi, odnosno i dalje imamo ograničene ovlasti za stabiliziranje ekonomije. Dakle, možda smo među rijetkim institucijama koje zbog globalne finansijske krize nisu promjenile način poslovanja“, rekao je guverner Softić u izlaganju. On je podsjetio na činjenicu da su CBBiH na raspolaganju neki važni instrumenti koje nastoji učinkovito koristiti na putu BiH ka EU, istakavši obveznu rezervu. CBBiH je aktivno koristila ovaj instrument u prošlosti, posebice nakon globane finansijske krize, povećavajući likvidnost u sustavu. Nadalje, izmijenjena je Odluku o obveznim rezervama kako bi bile sukadne politikama Europske središnje banke (ESB). Kada je ESB povećao svoju „novčanu kaznu“ na prekonoćne depozite u ožujku 2016. godine, kao dio nekonvencionalnih mjera monetarne politike, CBBiH je skoro odmah uvela negativne kamatne stope na višak likvidnosti koje posovne banke drže kod CBBiH. Trenutačno se naplaćuje 0,2% ili 50% stope na prekonoćni depozit. U budućnosti CBBiH nastaviti će pratiti trendove u eurozoni i domaćoj ekonomiji, kao i primjenjivati odluku o obveznoj rezervi i viškovima.

CBBiH je zadužena za ukupni platni sustav u BiH. Neprestano ga unapređuje, poštivajući SEPA-u (Jedinstveno evropsko platno područje) i PSD2 (Direktivu o platnom sustavu 2). Promjene u platnim sustavima su dinamične i CBBiH je, prema guvernerovim riječima, spremna i u budućnosti stvarati robustan i otporan platni sustav, koji će na najbolji mogući način služiti našoj ekonomiji. „Fintech, inovacije i, uopće, disruptivne tehnologije u ovoj oblasti dugo će okupirati pozornost. Učimo kako koristiti „najnoviji“ instrument monetarne politike, odnosno komunikacijske politike. Funkcija istraživanja CBBiH, uključujući Izvješće o finansijskoj stabilnosti i naše Godišnje izvješće, daje značajan doprinos boljem razumijevanju ekonomskih trendova u BiH i razvoju finansijskog sustava u BiH“, istakao je guverner. Jedna od uloga CBBiH je koordinacija agencija za superviziju banaka u BiH i predsjedavanje Stalnim odborom za finansijsku stabilnost (SCFS). Tijekom „kolateralne štete“ koju je BiH pretrpjela nakon globalne finansijske krize, CBBiH je aktivno koristila te mehanizme koordinacije i obvezne rezerve, te namjerava intenzivirati koordinaciju kako bi bila spremna za buduću krizu. Ako je tečaj nominalno povezan s eurom, odnosno ako se ne može koristiti nominalni tečaj kao instrument politike, ne znači da nije moguće utjecati na konkurentnost bh. ekonomije. „Pri tom mislim na realni devizni tečaj“, kazao je guverner. Kao prvo, pridržavajući se valutnog odbora održava se stabilnost cijena, uz zagovaranje bržih i dubljih strukturnih reformi. Monetarna povijest je važna za ovu regiju, kazao je guverner Softić, dodavši da ne treba zaboraviti na hiperinflaciju i zlouporabu trajne devalvacije u bivšoj državi. Imajući u vidu konstantan politički pritisak da se valutni odbor „oslabi“ ili odbaci, veoma je važno da CBBiH održi postojeću neovisnost politike i time održi i ojača kredibilitet valutnog odbora. „Dakle, ne razmišljamo o pravom trenutku kada bismo izašli iz valutnog odbora i imali „neovisnu politiku“, jer smatramo da bismo trebali ući u EU s valutnim odborom, a zatim u eurozonu, i to na isti ili sličan način kao što su baltičke države ne tako davno uspješno uradile“, zaključio je guverner Softić ovaj dio svog izlaganja.

Nadalje se osvrnuo na pitanje što očekivati od „normalizacije“ politike i kada će do toga doći. Odgovarajući na pitanje hoće li

se povećati kamatne stope, rekao je da CBBiH primarno uzima u obzir politiku ESB, ali i situaciju na globalnoj razini. Primjerice, niske ili negativne kamatne stope na imovinu CBBiH (obveznice, depoziti) dovele su do pada prihoda CBBiH. Kada je u ožujku 2016. godine, ESB promijenio kamatne stope na prekonoćne depozite banaka, CBBiH je uvela negativnu kamatnu stopu na višak rezervi na bankovnim računima u CBBiH. Nastaviti će na sličan načini u budućnosti. Kako su neke velike središnje banke počele povećavati stope, posebice FED, EB se barem za sada, drži „pripravnosti“ kada je riječ o kamatnim stopama. Njihove smjernice za budućnost ukazuju na to da možda neće biti povećanja stopa do sredine sljedeće godine. ESB je u listopadu odlučio da će se „neto kupovina prema programu kupovine aktive (engl. asset purchase programme, APP) novim mjesecnim tempom od 15 milijardi eura nastaviti do kraja prosinca 2018. godine“. Ovo može utjecati na kamatne stope poovnih banaka u eurozoni, što direktno utječe na kamatne stope u BiH. Dakle, čini se opravdanim očekivati početak rasta kamatnih stopa u eurozoni, ali vjerojatno će to ići vrlo postupno. Naravno, kretanja je teško predvidjeti, naročito kada je riječ o budućnosti. Kako bi se odgovorilo na pitanje kada će se normalizacija ostvariti, potrebno je definirati što je „normalizacija“ i podrazumijeva li ona prosječnu vrijednost prošlih stopa, i ako je tako koliko godina to obuhvata. Guverner smatra da trenutačne razine kamatnih stopa nisu „normalni“ nego „izuzetni“. Međutim, hoće li „nova normalnost“ biti nominalna stopa od oko 5% ili bliže 2%, u ovom trenutku nije jasno. „Ako se stope povećaju, tražićemo „olakšavajuću okolnost“, odnosno očekivati da će to imati pozitivan utjecaj na naše prihode. Što se kamatnih stopa posovnih banaka tiče, po našem mišljenju, politika ESB i vanjski svijet odista utječe na lokalne stope, ali glavni uzroci relativno visokih kreditnih stopa u BiH prvenstveno su vezani za BiH, poput rizika ulaganja u zemlju (suvereni rizik), neadekvatnih postupaka ovrhe ili, općenito, neizvršenja ugovora - vladavina prava itd. Prema tome, mi u BiH trebamo manje brinuti o tome kada će ESB početi podizati stope i više pozornosti usmjeriti na naše domaće probleme. I onako nemamo nikakav utjecaj na ESB“, istaknuo je guverner.

Tržište kapitala u BiH i dalje je nerazvijeno. Činjenica je da su oba entiteta od veoma malog tržišta stvorila vlastite infrastrukture burzanskog tržišta, s odvojenim burzama. Aktivnosti na tim burzama počele su prije više od 15 godina. No, uslijed uobičajenih čimbenika u takvim slučajevima, tj. malog tržišta, odsustva privatizacije i nepovjerenja javnosti u prethodne programe privatizacije, kao posljedica prisutno je vrlo „plitko tržište“. Nažalost, kao rezultat globalne financijske krize, ni inozemne investicije ne bilježe rast, pojasnio je guverner, dodavši da je najverovatnije politička nestabilnost doprinijela činjenici da inozemni investitori izbjegavaju BiH. Stoga su poslovne banke glavni financijski posrednici. Većina banaka je u inozemnom vlasništvu. Na sustavnu stabilnost

utječe ponašanje sustavno važnih banaka u BiH. Sve države u okruženju su male i za sve njih inozemne banke igraju dominantnu ulogu. Stopa nekvalitetnih kredita (NPL) i dalje je visoka u BiH. Zbog toga CBBiH teži još snažnijoj suradnji između država.

Financijski sektor ide u pravcu značajnih promjena, budući da digitalizacija vrlo brzo mijenja financijsko okruženje. Postoji obilje literature o ovoj temi, ali nema usuglašenog stava o ishodu za središnju banku. Neki se bave mišlju da izdaju vlastite digitalne valute, odnosno digitalnu valutu središnje banke (eng. Central Bank Digital Currency, CBDC), kao što su to učinile Riksbank, Indijska banka rezervi, Narodna banka Kine i dr. Ali, surova je realnost da tehnologije decentraliziranog registra (eng. Distributed Ledger Technology, DLT), odnosno blokchain i brojne druge kriptovalute, ne samo da pune naslovnice javnih medija nego i imaju sve veći udio u svijetu financija. No, ne može se reći što će prevladati u budućnosti. „Naš pristup je da želimo biti pažljivi kada je riječ o našoj vlastitoj regulativi o tim pitanjima. Vjerujemo da je konzervativni pristup kriptovalutama optimalan za nas i nastaviti ćemo pažljivo pratiti razvoj i stavove središnjih banaka u svijetu, naročito Odbora za financijsku stabilnost (FSB), BIS-a, MMF-a i, naravno, ESB – glavne središnje banke za naš valutni odbor. Jer, bolje je spriječiti nego liječiti. Gradimo naš kredibilitet već dva desetljeća, ali smo sasvim svjesni da ga u trenu možemo izgubiti. Da, poebice nam je poznato iz povijesti argentinskog valutnog odbora kako se povjerenje u valutni odbor može brzo izgubiti. S druge strane, iz iskustva baltičkih zemalja znamo da je moguće ući u EU i eurozonu s režimom valutnog odbora. Primjer Latvije, iako je ekstreman, pokazuje nam da kada u ekonomskoj politici imamo jasan cilj (ulazak u eurozonu) i kada se sve politike podrede tom cilju, onda je uspjeh zagarantiran“, riječi su guvernera Softića.

I na kraju, što CBBiH može učiniti na putu ka EU? Prije svega, CBBiH namjerava se u budućnosti strogo pridržavati principa valutnog odbora. „Ako nije pokvareno, ne popravljaj“, rekao je guverner, te dodao da je valutni odbor dobro poslužio u prethodna dva desetljeća. CBBiH nastaviti će pozorno pratiti kretanja u oblasti financijske stabilnosti u BiH i „upozoriti“ na pojavu i akumuliranje rizika. I pored činjenice da nema ulogu supervizora, CBBiH igra važnu ulogu u koordinaciji agencija za bankarstvo i ukupnoj financijskoj stabilnosti sustava. I posljednje, u svojim komunikacijama CBBiH nastaviti će isticati značaj strukturne prilagodbe na putu ka EU. Konvergencija BiH ka standardima EU nema alternativu. Ipak, svjesni smo da valutni odbor sam po sebi nije dovoljan uvjet za konvergenciju. Međutim, dobro se sjećamo poznatih riječi bivšeg njemačkog ministra ekonomije, a kasnije i financija, dr. Karla Schillera: „Stabilnost nije sve, ali bez stabilnosti, sve je ništa.“, zaključio je svoje izlaganje guverner Softić.

GUVERNER SOFTIĆ SUDJELOVAO NA SASTANKU GUVERNERA SREDIŠNJIH BANAKA ZEMALJA 16+1 – KINA I CEEC

Guverner Centralne banke Bosne i Hercegovine (CBBiH) dr. Senad Softić sudjelovao je na sastanku guvernera središnjih banaka zemalja 16+1 – Kina i CEEC (Središnja i Istočna Europa) koji je održan 9. i 10. 11. 2018. godine u Budimpešti (Mađarska).

Rad na sastanku odvijao se u tri okrugla stola, s temama: makroekonomski razvoj ekonomija zemalja 16+1, uloga investicija u renminbiju (kineska valuta – Yuan) u procesu upravljanju deviznim rezervama te suradnja između središnjih banaka zemalja 16+1.

Diskusija je pokazala da su ekonomska kretanja u regiji Središnje i Istočne Europe trenutno pozitivna te da mnoge zemlje pokazuju znake ekonomskeopravka koji se iskazuju u smanjenju stopa nezaposlenosti koje su u nekim državama smanjene na razinu od prije globalne finansijske krize. Ipak, naglašeno je da se moraju pažljivo pratiti rizici, poput moguće eskalacije globalnih trgovачkih sukoba. Guverner Softić je naglasio da je, upravo zbog takvih rizika, neophodno kontinuirano jačati proces suradnje i razmjene podataka između središnjih banaka, posebno imajući u vidu povezanost ekonomija i bankarskih grupacija koje djeluju u više država, uz dalje aktivnosti na jačanju finansijske stabilnosti, kako bi se prevenirali i ublažili potencijalni finansijski rizici.

Pored rasprava o ekonomskim kretanjima i suradnji među središnjim bankama regije, veliku pažnju je privukao okrugli sto o temi postupnoga jačanja udjela kineskog renmibija u deviznim rezervama mnogih zemalja. Prema predviđanjima

asset menadžera, očekuje se da bi do 2020. godine udio renmibija u svjetskim deviznim rezervama mogao doseći 10% od ukupne mase koja je na kraju drugog tromjesečja 2018. godine iznosila 11,5 triljuna USD, odnosno 13% ukupnog svjetskog BDP-a.

Zemlje koje su, pored Bosne i Hercegovine, sudjelovale u ovoj platformi su Kina i 11 zemalja članica EU: Bugarska, Hrvatska, Češka Republika, Estonija, Mađarska, Latvija, Litva, Poljska, Rumunjska, Slovačka i Slovenija; te još četiri europske zemlje izvan EU: Albanija, Makedonija, Crna Gora i Srbija. Domaćini konferencije su bile središnje banke Mađarske i Narodne Republike Kine.

KAKO PREPOZNATI CYBER NAPAD

Informacijska sigurnost je postala jedan od najbrže rastućih rizika u poslovanju finansijskih institucija. Svjetski stručnjaci više ne pitaju da li se napad na nekog može desiti nego je pitanje samo kada. Ozbiljnost cyber rizika veoma dobro ilustrira izvješće osiguravajuće kuće Lloyd's u kojem se navodi da svjetske kompanije zbog cyber napada godišnje gube 400 milijardi dolara.

Primjera radi, procjenjuje se da je američki trgovinski lanac T.J. Maxx u 2007. godini zbog cyber napada izgubio preko 1,7 milijardi dolara. Da situacija postaje ozbiljnija pokazuju i izvješća o napadima koji su se širom svijeta desili u 2018. godini a koji navode da je:

- Facebook koji je u rujnu 2018. godine objavio podatak da je imao kompromitaciju podataka 50 milijuna klijenata;
- kompanija Uber u istom mjesecu postigla nagodbu da plati \$148 milijuna zbog data breacha koji se desio u 2016. godini i u kojoj je ukradeni podaci 57 milijuna klijenata;
- u kolovozu 2018. godine tinejdžer je hakirao svjetski poznatu kompaniju Apple i ukrao 90 GB podataka;
- samo u prvoj polovici 2018. godine kompromitirano je 4,5 milijardi sloganova.

Ozbiljnost cyber rizika prepoznaju i svjetski regulatori pa je cyber rizik tema regulative o kojoj raspravlja Međunarodni monetarni fond (MMF), Svjetska banka, EBA (European Banking Authority), BIS, G7¹, CPMI - IOSCO kao i drugi regulatori.

Iako je cyber rizik prepoznan kao najbrže rastući rizik, zapanjujuća je činjenica koju prezentiraju vodeći autoriteti, a to je da je 95% uspješnih napada rezultat nedostatka temeljne „higijene“ provođenja mjera informacijske sigurnosti. IBM u svom godišnjem izvješću² navodi da su tri osnovna uzroka napada ljudska greška 27%, napad koristeći isporučeni maliciozni kod ili tehnike izravnog napada 48%, sustavni problem 25%. Analizirajući navedeno izvješće i izvješće kompanije Symantec u kojem se navodi da je tzv. spear phishing³ broj 1 vektor napada koji koristi 71% organiziranih grupa u 2017. godini, iako se može zaključiti da je ljudska greška najveći potencijalni čimbenik koji omogućava provedbu uspješnih napada.

S tim ciljem je u prosincu 2018. godine djelatnicima Centralnog ureda Centralne banke Bosne i Hercegovine (CU CBBiH) održana prezentacija pod nazivom „Socijalni inženjeri – svaki uposlenik akter odbrane ili?“. Djelatnicima su prezentirani rizici cyber napada putem tehnika socijalnog inženjeringu kao

¹ grupa 7 svjetskih država

² https://databreachcalculator.mybluemix.net/assets/2018_Global_Cost_of_a_Data_Breach_Report.pdf

³ Tehnika u kojoj napadač koristi e-mail kao sredstvo komunikacije i predstavlja se kao poznat ili pouzdan pošiljatelj kako bi se ciljani pojedinci potaknuli na otkrivanje povjerljivih informacija ili napravili akciju koja će omogućiti instalaciju malicioznog koda

i što se očekuje od svakog djelatnika u cilju smanjenja rizika provedbe uspješnih cyber napada od strane potencijalnih napadača. U nastavku kratko navodimo najznačajnije dijelove navedene prezentacije.

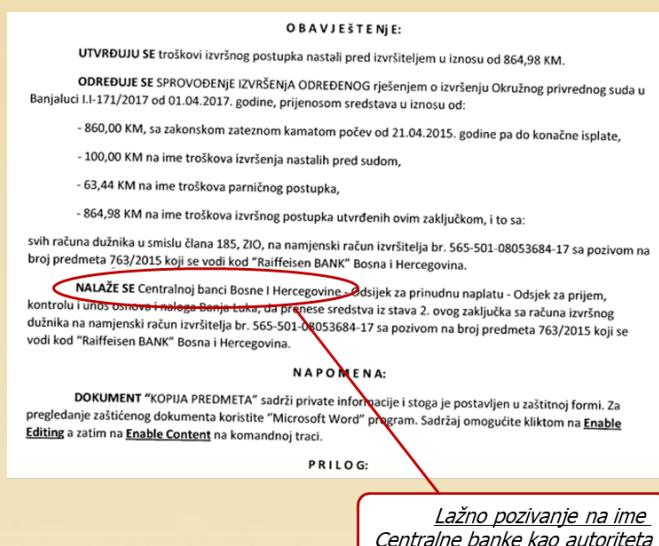
Socijalni inženjering je tehnika manipulacije ljudima u svrhu otkrivanja povjerljivih informacija ili pristupa resursima do kojih manipulator sam ne može doći. Manipulator korisnika prevarom „navuče“ da otkrije povjerljivu informaciju ili za njega obavi neku radnju. Ovo je tehnika koja se koristi decenijama i koja ne zahtijeva visoku razinu ekspertize. Osnova tehnike jeste iskoristiti neku od ljudskih slabosti (ili vrlina) kako bi se došlo do željenog cilja. Navedene slabosti/vrline najčešće uključuju ljudsku želju da pomognu drugim ljudima, olako prihvatanje informacija kao vjerodostojnih a da se pri tome iste ne provjere, povjerenje koje je većina ljudi spremna drugom dati unaprijed i radoznalost i neznanje.

Svaka od navedenih slabosti/vrlina na određeni način olakšava napadaču provedbu napada. Korisnici nisu ni svjesni na koji način napadači dolaze do informacija o njima a koje im omogućavaju da uspostave prvi kontakt sa žrtvom. Navest ćemo samo jedan mali primjer. Koliko korisnika uopće razmišlja o tome kakve informacije objavljuje putem socijalnih mreža. Veliki broj njih će objaviti informacije o tome gdje rade, tko

su im članovi obitelji, koji su im hobiji, područja interesiranja, tehnologije s kojim rade i slično. Napadaču je dovoljno da istraži vaše javno objavljene informacije i da vas kontaktira s upitom u kojem od vas traži da uradite nešto što je vezano za pitanja koja vas interesiraju. Veliki će broj primatelja e-mail poruka, odmah po prijemu e-maila od nekoga tko im na prvu izgleda kao vjerodostojan ili gdje e-mail poruka sadrži nešto što probudi interes primatelja poruke, kliknuti na link koji vodi na neku adresu, pokušati otvoriti prilog e-mail poruke ili se prijaviti da „dobije nagradu“. Upravo to je dovoljno da napadač dobije ono što je želio i da nastavi s napadom.

Omogućavanje instalacije malicioznog koda na mreži institucije zahtijeva svega nekoliko sekundi, ali svjetska iskustva govore da identifikacija prisustva istog zahtijeva od 4 do 12 mjeseci i to obično kada se šteta desi. Tada je međutim kasno.

Na prezentaciji je djelatnicima prezentirano više slučajeva fishinga, način provedbe istih i na što je potrebno da službenici obrate pozornost. U cilju kraće ilustracije, u naredne tri slike su prezentirane najbitnije stvari na koje djelatnik treba da obrati pozornost i o kojim treba da razmisli prije nego uradi sljedeći korak.

Slika 1 Napadač se poziva na autoritet zbog kojeg će žrtva postupiti u skladu s onim što se od nje traži

Posljedice napada mogu biti ogromne:

- Svi podaci na računaru ili više njih mogu biti trajno izgubljeni;
- Može doći do zastoja u radu cijelog ili dijela informacionog sistema banke, jer je osoba koja je možda nesvesno napravila akciju ugrozila ne samo sebe nego je potencijalno omogućila da se zaraze i drugi računari u banci;
- Banka može trpjeti ogromne finansijske posljedice.

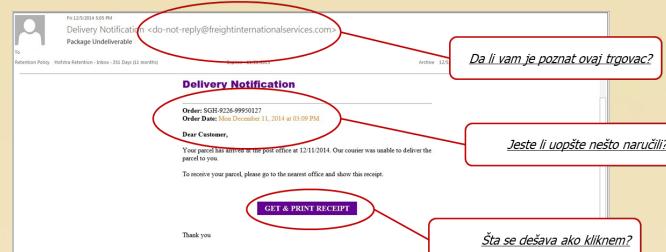
Banka aktivno provodi mјere zaštite od cyber napada. Međutim, ni savremeni alati ne mogu pravovremeno identifikovati svaku malicioznu akciju. U uvodnom dijelu smo ranije vidjeli da je 95% uspješnih napada posljedica neprovođenja osnovne

higijene informacione sigurnosti, te da 71% organizovanih kriminalnih grupa koristi spear phishing kao najčešću tehniku provedbe napada. Cijeneći navedeno, lako se može utvrditi da je jedan od stubova uspješne odbrane svjesnost i savjesnost svih službenika o potencijalnim rizicima i da odbrana banke od ovakvih tipova napada zavisi od svakog službenika.

Osnovno pitanje koje se postavlja jeste šta službenici mogu i trebaju uraditi da bi se banka zaštitala od ovakvih tipova napada. Na ranije prezentiranim slikama se moglo vidjeti koji su to elementi na koje službenik treba da obrati pažnju. Prilikom prijema poruke službenik treba da razmisli o tri ključna pitanja i to:

Slika 2 Što se događa ako kliknete na link koji vam je dan u e-mailu

Slika 3 Elementi na koje je neophodno obratiti pozornost prilikom prijema e-maila

- Da li je ova poruka relevantna za mene i moj rad?
- Da li sam očekivao ovu/ovakvu poruku?
- Da li je poruka zaista došla od osobe kojom se predstavlja? Da li je došla s adresu koja se razlikuje od one na koju sam navikao?

Pored navedenog, službenicima se za svaki potencijalno sumnjiv e-mail preporučuje da urade sljedeće:

- Provjerite identitet osobe s kojom komunicirate i budite oprezni u davanju bilo kakvih podataka;
- Ne otvarajte nepoznate linkove već radije sami upišite provjerenu adresu (npr. zaprimite e-mail od „vaše banke“, a link vodi na nešto neočekivano);
- Nikada ne dajte lične podatke putem telefona ili e-maila ukoliko niste vi inicirali kontakt i ukoliko niste sigurni u identitet osobe s kojom komunicirate.

- Oprezno učestvujte u anketama i dobro provjerite s kim imate kontakt prije nego što otkrijete osjetljive podatke.
- Ukoliko vas neko u poruci požuruje na reakciju (npr. brzu kupnju radi ostvarenja popusta), budite skeptični i nikada ne popustite pritisku već pažljivo razmotrite svoju reakciju i provjerite identitet/legitimnost pošiljaljatelja e-maila ili web stranice.
- Ne otvarajte CD, DVD i USB stikove ukoliko niste 100% sigurni šta sadržavaju!
- Svoj username i password nemojte pisati na papirićima, lijepiti po monitoru, čuvati u ladicama stola.

I na kraju, ako sumnjate u napad odmah isti prijavite Odjeljenju za informacione tehnologije i glavnom stručnjaku za informacionu sigurnost.

FINANCIJSKA PISMENOST I INKLUIZIJA KAO NOVI ZADACI SREDIŠNJIH BANAKA

Zbog utjecaja na povećanje ekonomskog rasta i smanjenje siromaštva, financijska inkluzija je postala globalna tema. Postizanje zadovoljavajuće razine financijske pismenosti je jako kompleksan posao, a njegov najvažniji dio je financijska edukacija. Stoga je neophodno provoditi aktivnosti u cilju povećanja financijske pismenosti. Ali, isto tako nije nimalo jednostavno utvrditi koji je to točno vid edukacije pomoću kojeg bi se stanovništvo osposobilo da izabere što mu treba da bi se zaštitilo od mogućih zloupotreba i zapadanja u financijske poteškoće. Praksa je pokazala da uobičajena edukacija nije dovoljno učinkovita za povećanje financijske pismenosti te je modele edukacije potrebno prilagoditi.

Financijska inkluzija ili uključenost podrazumijeva udio građana koji koriste financijske proizvode i usluge. Postotak financijske inkluzije građana u jednom društvu može biti pokazatelj same ekonomske strukture pojedinaca u jednom društvu, ali i pokazatelj stupnja razvoja samog financijskog sektora. U praksi, financijska inkluzija je izravno povezana s financijskom edukacijom. Kroz proces educiranja pokušava se utjecati na povećanje udjela stanovništva koje koristi financijske usluge, s posebnim naglaskom na one slojeve društva koji do sada nisu imali pristup financijskim uslugama. Financijska inkluzija daje mogućnost osobama koje do sada nisu imale mogućnost pristupa izvorima financiranja da dođu do sredstava kojima mogu pokrenuti privatni biznis ili financirati neke svoje druge potrebe te izravno utiče na smanjenje udjela sive ekonomije i pozitivno utiče na financijsku stabilnost u državi. Financijski educirani potrošači i poduzetnici donose pouzdanije financijske i poslovne odluke.

Danas je teško zamisliti život bez korištenja financijskih proizvoda i usluga, poput tekućeg računa, debitnih i kreditnih kartica, kredita, osiguranja, lizinga i sl. S obzirom na ubrzan razvoj sektora financijskog posredovanja, gdje su građani izloženi sve većoj ponudi raznih financijskih proizvoda, kao i na činjenicu da novi proizvodi sve više ciljaju slojeve stanovništva koji tradicionalno nisu bili aktivni sudionici tog procesa, poput djece školskog uzrasta, financijska pismenost stanovništva kontinuirano dobija na važnosti. U tom smislu, financijsko

opismenjavanje djece i mladih je veoma važno i korisno jer predstavlja kvalitetnu osnovu stjecanja znanja upravljanja novcem, kao i vještina potrebnih za donošenje svakodnevnih financijskih odluka. U razgovorima s pedagozima i profesorima osnovnih i srednjih škola koji su posjećivali Centralnu banku Bosne i Hercegovine (CBBiH) često je isticano da bi uvođenje predmeta vezanog za financijsku edukaciju bilo veoma korisno, jer financijska edukacija stvara mogućnost da osoba bude financijski pismena, time i odgovorna u upravljanju novcem. Uvažavajući iskustvo u posljedicama prezaduženosti pojedinih građana u BiH u prošlosti, može se prepostaviti da sama razina financijske pismenosti građana nije zadovoljavajuća. Ovo je potencijalni problem cijelog društva – teško je nekoga smatrati financijski odgovornim ukoliko ne posjeduje znanja i vještine koje mu pomažu u odgovornom upravljanju osobnim financijama. Takve osobe predstavljaju potencijalni socijalni i ekonomski problem. Imajući to u vidu, kako je važno uspostaviti plansko uporedno djelovanje obrazovnih, financijskih, nevladinih organizacija, medija i drugih institucija na promoviranju ideje o važnosti učenja i financijskog opismenjavanja, kao preventivnog ponašanja koje doprinosi financijskoj stabilnosti pojedinca, financijskog sektora, pa i društva u cjelini.

Osnovni zadatak CBBiH je monetarna i financijska stabilnost. Zbog toga, CBBiH nastoji da kroz različite modele edukacije i informiranosti promovira važnost financijske inkluzije pojedinaca. Sudjelujući u procesu financijske edukacije, CBBiH pomaže stvaranju financijski educiranog stanovništva, koje će, racionalno koristeći to znanje, donositi racionalne financijske odluke koje će kao takve pružiti dodatni stup stabilnosti cijelom sustavu. Stoga, CBBiH učestalo provodi aktivnosti usmjerene na financijsko opismenjavanje stanovništva. To radi putem pripreme i distribucije edukacijskih materijala, provođenja ciljanih edukativnih aktivnosti i organiziranjem posjeta CBBiH, kao i informiranja građana o odgovornim praksama financijskog ponašanja.

Kroz ove aktivnosti CBBiH nastoji i želi postići veći stupanj financijske pismenosti i uključenosti djece i mladih. Sastavni

dio finansijske edukacije koju CBBiH provodi posljednjih godina su i posjete učenika osnovnih i srednjih škola, posjete studenata iz cijele Bosne i Hercegovine, različite aktivnosti finansijske edukacije kroz interaktivne radionice, kvizove, gdje se učenici upoznaju s radom i ulogom CBBiH, kako da se odnose prema novcu, štednji te ih se upoznaje s osnovnim karakteristikama finansijskih proizvoda. Ove aktivnosti se trenutno realizuju u suradnji i uz podršku Europskog fonda za jugoistočnu Europu – Development Facility (EFSE) te je u sklopu te suradnje kreirana i objavljena prva publikacija za djecu te vrste u BiH pod nazivom „Novko i Novčica u svijetu novca“.

Također, svake godine CBBiH obilježava „Svjetski dan štednje“ i „Svjetski tjedan novca“ koja se organizira u cijelom

svijetu na inicijativu Međunarodnog pokreta za finansijsku edukaciju djece i mladih. Ove godine je organizirana debata srednjoškolaca o temi „Gotovinsko plaćanje je povoljnije od bezgotovinskog“, u kojoj su sudjelovali srednjoškolci iz Katoličkog školskog centra „Sveti Josip“ iz Sarajeva i JU Srednjoškolski centar „Istočna Ilidža“ iz Istočnog Sarajeva. Uz navedeno, u sklopu obilježavanja 20. obljetnice rada CBBiH, u suradnji sa Zemaljskim muzejem Bosne i Hercegovine, organizirana je numizmatička izložba „Tragom novca“, koja je bila postavljena u Zemaljskom muzeju u razdoblju od 11. 8. do 22. 9. 2017. godine i izazvala je veliko zanimanje u javnosti. U sklopu organizacije ove izložbe izdana je i prikladna brošura, a koja je dodatni doprinos edukaciji o novcu i njegovo povijesti na teritoriju Bosne i Hercegovine.

NOVOGODIŠNJE DRUŽENJE S NOVINARIMA BH. MEDIJA

Tradicionalno novogodišnje druženje guvernera Centralne banke Bosne i Hercegovine (CBBiH) dr. Senada Softića s novinarima bh. medija upriličeno je i ove godine. Ovaj put nazočio je oko 30 novinara iz svih vrsta medija, a druženje je upriličeno u prostorijama Centranog ureda CBBiH u ulici Mehmeda Spahe u Sarajevu. Obraćajući se novinarima, guverner se osvrnuo na godinu koja je na izmaku, sumirao rezultate i predstavio neke buduće aktivnosti CBBiH.

Na kraju obraćanja zahvalio je novinarima na dobroj suradnji te najavio nastavak ovih tradicionalnih okupljanja.

